DOI: https://doi.org/10.54937/dspt.2022.22.4.71-80

From Becher to Wolf. Some Remarks on the Reception of GDR Literature in the Encyklopédia spisovateľov sveta (1987)

Von Becher zu Wolf. Einige Bemerkungen zur Rezeption der DDR-Literatur in Encyklopédia spisovateľov sveta (1987)

Od Bechera k Wolfovej. Niekoľko poznámok k recepcii literatúry NDR v Encyklopédii spisovateľov sveta (1987)

Juraj Dvorský

Abstract

The aim of the study is to point out several specific features of the reception of GDR literature in the 1987 Encyclopedia of the World's Writers. It will be represented mainly by selected German prose writers.

Keywords: Encyclopedia of World Writers. GDR literature. German prose.

Úvod

Encyklopédia spisovateľov sveta (ESS) bola dlhé roky, a prakticky ešte stále je (ak odhliadneme napr. od súčasného projektu SAV *Encyclopaedia Beliana*) jediným zdrojom informácií o svetovej literatúre spracovaným encyklopedicky v troch vydaniach od roku 1978 a posledným vydaním z roku 1987. Tretie, prepracované a doplnené vydanie obsahuje vyše 3 300 hesiel, podávajúcich prehľad o živote a diele najvýznamnejších prozaikov, básnikov a dramatikov národných literatúr. Encyklopédia má, samozrejme, svoju dobovú ukotvenosť, prízvukuje dôležitosť socialisticky orientovaných literatúr, na farebnej obálke nechýba okrem portrétu W. Shakespeara podobizeň Maxima Gorkého, doplnená o niekoľko biografických informácií. V úplnom závere encyklopédie sa nachádza zoznam spisovateľov, zostavený podľa národných literatúr v chronologickom prehľade. Zaujímať nás bude zostavenie nemeckej literatúry a následné preskúmanie špecifík recepcie literatúry NDR u vybraných autorov. Výsledný obraz si, pravdaže, nenárokuje na všeobecnú platnosť, zvolení spisovatelia sú súčasťou autorovho subjektívneho výberu z radu nemeckých spisovateľov v treťom vydaní encyklopédie.

Príslušnosť k národnej literatúre

V obidvoch encyklopédiách z roku 1978 a 1987 sa pod názvom *Nemecká literatúra* nachádzajú heslá počínajúc gótskym biskupom Wulfilom (311 – 383), ktorý preložil bibliu do gótčiny, a dlhým radom sa cez nemeckú klasiku posúvajú až do 20. storočia. Posledným autorom v zozname je prozaik, dramatik a básnik Wolfgang Borchert (1921 – 1947). Zoznam hesiel, mená konkrétnych autorov, je v obidvoch encyklopédiách takmer identický, čo svedčí o tom, že recepcia nemeckej literatúry do roku 1945 prebiehala pomerne bezproblémovo – jadro literárneho kánonu narušené nebolo. Nachádzajú sa v ňom napr. Ch. F. Gellert, G. E. Lessing, H. von Kleist alebo neskôr T. Mann či G. Benn. Problémom je v niektorých prípadoch priradenie alebo príslušnosť niektorých autorov ku konkrétnej národnej literatúre, respektíve k nemeckej literatúre. Napríklad P. Celan (1920 – 1970), ktorý sa narodil v Rumunsku, žil nejaký čas vo Viedni, sa v roku 1948 presťahoval do Paríža, kde aj umrel. V *Malej encyklopédii spisovateľov sveta* (MESS) z roku 1978 je začlenený k autorom „rakúskej literatúry". V poslednom treťom vydaní je jeho meno už súčasťou „nemeckej literatúry". Obdobný prípad predstavuje aj ďalší exilový autor P. Weiss (1916 – 1982). Roku 1934 emigroval do Prahy (predchádzala mu cesta do Londýna, ktorá v ESS uvedená nie je), od roku 1939 žil vo Švédsku, kde aj umrel. Vo vydaní z roku 1978 jeho meno v záverečnom zozname autorov uvedené nie je, o deväť rokov neskôr figuruje v zozname „nemecká literatúra" hneď pred P. Celanom. Tieto dva príklady poukazujú na problematické začlenenie po nemecky píšucich exilových autorov. Po rozdelení Nemecka neboli súčasťou ani literatúry NDR ani SRN, ani rakúskej, ani švajčiarskej literatúry. Boli správne zaradení k autorom „nemeckej literatúry", avšak ich prítomnosť v zozname „nemeckej literatúry" sprevádza pocit, že ich dielo vzniklo pred rokom 1945.

Antifašistická literatúra

V porovnaní s vydaním z roku 1978, ktoré v rámci zoznamu „Nemecká demokratická republika" zahŕňalo dvadsaťdva autorov[1] a dve autorky (Annu Seghersovú a Christu Wolfovú), je jeho tretie vydanie rozšírené už na tridsaťpäť mien.[2]

[1] Konkrétne ide o týchto autorov: Arnold Zweig (1887-1968), Friedrich Wolf (1888-1953), Erich Weinert (1890-1953), Hans Marchwitza (1890-1965), Johannes R. Becher (1891-1958), Hans Fallada (1893-1947), Bertolt Brecht (1898-1956), Ludwig Renn (1889-1979), Carl F. Weiskopf (1900-1955), Bruno Apitz (1900-1979), Anna Seghersová (1900-1983), Willi Bredel (1901-1964), Bodo Uhse (1904-1963), Georg Maurer (1907-1971), Louis Fürnberg (1909-1957), Erwin Strittmatter (1912-1994), Stefan Heym (1913-2001), Stephan Hermlin (1915-1997), Johannes Bobrowski (1917-1965), Günter Deicke (1922-2006), Hermann Kant (1926-2016), Dieter Noll (1927-2008), Christa Wolfová (1929-2011), Erik Neutsch (1931-2013).

[2] Pribudli dve autorky, Brigitte Reimannová (1933-1973) a Irmtraud Morgnerová (1933-1990). Nové mená medzi autormi sú: Günter Bruyn (1926-2020), Helmut Baierl (1926-2005), Rainer Kerndl (1928-2018), Armin Müller (1928-2005), Peter Hacks (1928-2003), Heiner Müller (1929-1995), Rudi Strahl (1931-2001), Ulrich Plenzdorf (1934-2007) a Volker Braun (1939).

Zoznam v prílohe otvárajú nasledovné mená: Arnold Zweig (1887 – 1968), Friedrich Wolf (1888 – 1953), Erich Weinert (1890 – 1953), Hans Marchwitza (1890 – 1965), Johannes R. Becher (1891 – 1958) a Hans Fallada (1893 – 1947). Prvých päť autorov spájajú podobné životné okolnosti, ako skúsenosti s exilom, členstvo v Komunistickej strane Nemecka a iných politických a kultúrnych organizáciách. Arnold Zweig sa vrátil do Nemecka z exilu v Palestíne, v rokoch 1950 až 1953 bol predsedom Nemeckej akadémie umenia. V hesle nie je spomenutý jeho záujem o psychoanalýzu (okrem iného aj korešpondencia so S. Freudom) alebo jeho obhajoba sionizmu. Naopak, je vyzdvihnutá jeho pozícia ako „*predstaviteľa kritického realizmu*“ (ESS: 601), pričom jeho politickú angažovanosť prízvukuje aj posledná veta: „*dostal medzinárodnú Leninovu cenu za upevňovanie mieru medzi národmi*“ (ESS: 602). Wolfova divadelná hra *Cyankáli* z roku 1929, v tom čase najúspešnejšia hra v nemeckom jazyku, problematizujúca umelé prerušenie tehotenstva, je charakterizovaná ako „*angažované umenie*“ (ESS: 580). Namiesto hry *Cyankáli* sú vyzdvihnuté jeho antifašistické drámy *Floridsdorf* (1935), *Trójsky kôň* (1936) alebo *Loď na Dunaji* (1938). Erich Weinert bol od roku 1929 členom Komunistickej strany Nemecka a tiež jedným zo zakladateľov Zväzu proletársko-revolučných spisovateľov Nemecka (1928). Roku 1933 emigroval do Švajčiarska, neskôr sa roku 1943 stal v Moskve predsedom národného výboru *Freies Deutschland*. V hesle je charakterizovaný ako „*básnik a prozaik NDR*“ (ESS: 583), hoci podobne ako Friedrich Wolf umrel len štyri roky po založení NDR. Aj Hans Marchwitza sa stal roku 1920 členom Komunistickej strany Nemecka, tiež bol činný vo Zväze proletársko-revolučných spisovateľov Nemecka. Roku 1933 emigroval do Švajčiarska a v rokoch 1936-38 bojoval v Španielskej občianskej vojne. Po vydaní románu *Návrat Kumiakovcov* v poľštine v roku 1952 protestoval proti nemu ústredný orgán poľských komunistov *Trybuna ludu* s odôvodnením, že jeho „*intelektuálna bieda je doslova trápna*“.[3] V ESS je uvedená trilógia exemplárne predstavená ako jeho „*hlavné dielo*“ (ESS: 355) s atribútom „*umelecky významné*“ (ESS: 355).

Johannes R. Becher

Popredné miesto v encyklopédii zaujíma Johannes R. Becher (1891 – 1958). Prvý minister kultúry NDR je v úvode predstavený ako „*básnik, prozaik, dramatik, marxistický esejista a kultúrny politik NDR*“ (ESS: 58). Becherova politická angažovanosť je zvýraznená informáciami o jeho členstve v Zväzku spartakovcov a Komunistickej strane Nemecka. Okrem toho bol zakladajúcim členom Zväzu proletársko-revolučných spisovateľov

[3] https://www.zeit.de/1964/44/die-legende-vom-dichter-marchwitza

(1928) a šéfredaktorom časopisu *Die Linkskurve* (1929-33). Po návrate z exilu zo Sovietskeho zväzu rozvinul kultúrno-politickú činnosť za demokratickú obnovu Nemecka. Stal sa viceprezidentom Nemeckej akadémie umení, nositeľom národnej ceny I. stupňa, bol laureátom medzinárodnej *Leninovej ceny mieru* (1953) a dokonca napísal aj text hymny NDR (hudbu zložil H. Eisler). Aj Becherova literárna tvorba je vysvetľovaná kultúrno-politicky. V básnických zbierkach *Hľadač šťastia a sedem bremien* (1938), *Znovuzrodenie* (1940) alebo *Nemecko volá* (1940) „*spája socialistické presvedčenie s láskou k trpiacej vlasti*“ (ESS: 58). Jeho povojnová próza, zbierky *Návrat* (1946), *Národ v temnotách* (1948), *Šťastie diaľav – svietiac blízko* (1951), je „*preniknutá radosťou z výstavby oslobodenej vlasti, kladie si za úlohu pomôcť Nemcom z duchovnej krízy*“ (tamtiež). V závere je vyzdvihnutá jeho príslušnosť k socialistickému realizmu, je vnímaný ako „*klasik poézie socialistického realizmu*“ (tamtiež), ako človek, ktorý „*prešiel zložitým vývinovým procesom, kým dosiahol ideovú hĺbku a formálnu ušľachtilosť*“ (tamtiež). Pod zložitým vývinovým procesom si možno predstaviť Becherov prvotný záujem o literárny expresionizmus. Jeho expresionistické básne, poznačené religióznym pátosom, utopickými snami o slobode ho zaraďujú k dôležitým autorom ľavicového krídla expresionizmu. Jeho prvá expresionistická zbierka básní *Úpadok a triumf* (1914) je v encyklopédií síce spomenutá, avšak iba s krátkou poznámkou, že je „*poznačená expresionizmom*“ (ESS: 58) a že „*predstavuje protest proti buržoáznym konvenciám a proti imperialistickej vojne*“ (tamtiež).[4] Aj napriek odmietnutiu expresionizmu, ktorý Becher od roku 1920 považoval za prežitý, si vo svojich neskorších literárnoteoretických prácach (*Poetický princíp*, 1957) sľubuje literatúru s „*rozmanitými druhmi a žánrami, ktoré cez seba prenikajú a vzájomne sa podnecujú*“.[5] Znamená to, že Becher neodmieta formálne novátorstvo, čím relativizuje výlučné situovanie vlastnej tvorby do oblasti socialistického realizmu. V encyklopédii nájdeme aj niekoľko informácií o Becherovom pôvode, to, že pochádzal zo zámožnej rodiny predsedu krajinského súdu, študoval filológiu, filozofiu a medicínu. Ako dôvod jeho rozchodu s rodinou je uvedené „*politické presvedčenie*“ (ESS: 58). Tragické udalosti z jeho života, ako pokus o samovraždu alebo závislosť na morfiu autori encyklopédie zamlčali.

[4] V hesle je síce spomenutý slovenský výber básní *Moc poézie z roku* 1959 (v prekladoch Júlie Májekovej, Milana Rúfusa a Elemíra Terraya), avšak chýba tu zmienka o výbere básní, ktorý vyšiel roku 1975 pod názvom *Sedem bremien* (prel. Lýdia Vadkerti-Gavorníková v jazykovej spolupráci s Jánom Slivkom).

[5] HEIDTMANN, H.: *Becher, Johannes, R(obert).* In: LUTZ, B., JEßING, B. (Hrsg.): *Metzler Lexikon Autoren.* Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2010, s. 42.

Hans Fallada

Po návrate z exilu v Sovietskom zväze podporoval Becher intenzívne finančne aj morálne Hansa Falladu, ktorý v tom čase žil v Berlíne so svojou druhou manželkou. Becher, ktorý sa „*veľmi silno identifikoval s biedou Nemcov, videl vo Falladovom ľudskom a spisovateľskom osude nemecké pomery*“.[6] Obidvoch autorov okrem toho spájali podobné životné skúsenosti, hlboké nezhody s rodičmi, problémy s drogami, pokusy o samovraždu. Heslo o Falladovi v encyklopédii podčiarkuje realistické črty autorovej tvorby. Prvý výraznejší Falladov román *Sedliaci, bonzovia a bomby* (1931) o vzbure sedliakov v Holsteinsku v roku 1929 sa vyznačuje „*dokumentárnym rozprávaním*“ (ESS: 166). Najslávnejší Falladov román *A čo teraz – človiečik?* (1932) rozpráva o „*útrapách jednoduchého človeka za hospodárskej krízy v Nemecku*“ (tamtiež). Ďalšie dva romány sú označené ako „*kritickorealistické*“ (tamtiež): román z väzenského prostredia *Kto si raz oddýchol v chládku* (1934) a román z obdobia hyperinflácie a politických nepokojov v roku 1923 *Vlk medzi vlkmi* (1937). V závere hesla je zmienka o tom, že Fallada „*vynikol bohatstvom fabulačných myšlienok, ako aj schopnosťou utvárať realistické postavy*“ (tamtiež). Fallada je exemplárnym príkladom autorov, ktorí počas vlády národného socializmu neemigrovali, zostali v Nemecku, umreli krátko po skončení vojny a boli zaradení do zoznamu autorov NDR. Fallada umrel roku 1947, teda ešte pred založením NDR, no aj napriek tomu figuruje jeho meno medzi autormi patriacimi k literatúre NDR. O rozhodnutí priradiť ho práve k tomuto prúdu nemeckej povojnovej literatúry zohráva niekoľko faktorov. Prvým je blízkosť jeho diel k realistickej literatúre, hoci dnes už vnímame Falladovo dielo ako reprezentatívnu súčasť literatúry Novej vecnosti. Ďalej v hesle nie sú spomenuté expresionistické romány, ktorými začínal svoju spisovateľskú kariéru. Fallada je ďalej, aj napriek tomu, že „*pre cenzúru pristúpil na koncesie*“ (tamtiež), štylizovaný do polohy antifašistického autora, čo zrejme zohralo najdôležitejšiu úlohu pri jeho zaradení do literatúry NDR. Encyklopédia pripomína, že Fallada „*neslúžil nacizmu*“ (tamtiež), resp. „*za nacizmu sa vyhýbal pálčivým otázkam a spracúval únikové námety*“ (tamtiež). Záujem o Falladovo dielo na Slovensku do roku 1990 dokumentujú v neposlednom rade aj preklady jeho najznámejších románov.[7]

---

[6] KUHNKE, M.: *Falladas letzter Roman. Die wahre Geschichte*. Friedland: Steffen Verlag, 2011, s. 14.

[7] Falladove najvýznamnejšie romány vychádzali v slovenských prekladoch od konca 50. rokov 20. storočia: *Vlk medzi vlkmi*, 1957, prel. Ervín Mikula; *A čo teraz, človiečik?*, 1972, prel. Milan Žuffa; *Kto si raz oddýchol v chládku*, 1974, prel. Šarlota Baániková, *Pijan*, 1977, prel. František Kalina.

Anna Seghersová

Heslo o Anne Seghersovej po uvedení dátumu jej narodenia a úmrtia pokračuje nasledovne: „*socialistická spisovateľka a esejistka NDR. Pochádzala z rodiny obchodníka so starožitnosťami a znalca umeleckých predmetov. Študovala históriu, dejiny umenia a sinológiu v Kolíne a Heidelbergu. R. 1924 získala doktorát za dizertáciu o Rembrandtovi*“ (ESS: 487). V *Lexikóne nemecky píšucich autorov* sú pre porovnanie tieto informácie: „*Dcéra bohatého židovského obchodníka so starožitnosťami študovala v Kolíne a Heidelbergu dejiny umenia, históriu a sinológiu*“.[8] V slovenskom lexikóne nie je uvedený Seghersovej židovský pôvod, respektíve materiálne podmienky, v ktorých vyrastala. Príčin neuvedenia tejto v každom prípade nepodstatnej informácie môže byť viacero, či už je to nedopatrením alebo redakčným krátením hesla. Zdá sa však, že tento fenomén nie je celkom náhodný, ale ukotvený dobovo, pretože celý názov Seghersovej dizertačnej práce znie: *Žid a židovstvo v Rembrandtovom diele*. V slovenskom hesle je však iba zmienka o tom, že písala o Rembrandtovi.[9] Nasleduje informácia o jej vstupe do Komunistickej strany Nemecka a neskôr do Zväzu proletársko-revolučných spisovateľov. Heslo o Anne Seghersovej vyzdvihuje predovšetkým antifašistický ráz jej diel podporený autorkinou angažovanosťou pri založení Centra nemeckých antifašistických spisovateľov v exile v Mexiku v „*spolupráci s viacerými nemeckými antifašistickými spisovateľmi sveta*“ (ESS: 487). Román *Druhovia* (1932) „*upozorňuje na fašistické nebezpečenstvo*“ (tamtiež), respektíve, že Seghersová sa preslávila „*antifašistickým románom Siedmy kríž, v ktorom sa hrdina napriek hroznému teroru vďaka solidarite antifašistov zachráni* (tamtiež).[10] Aj napriek tomu, že román je antifašistický, nejde v ňom v prvom rade o zúčtovanie s národným socializmom. Pretože hlavnej postave románu komunistovi Georgovi Heislerovi pomáhalo pri úteku z koncentračného tábora viacero postáv, medzi nimi bol aj záhradnícky učeň, ktorý bol vzorným členom v organizácii Hitlerjugend alebo starý Röder, ktorý bol s novým režimom tiež spokojný. Dá sa preto súhlasiť s J. Schusterom, že v centre románu nestojí „*politicko-ideologické krédo, ale apel na nadčasové existenčné*

[8] MEID, V.: *Reclams Lexikon der deutschsprachigen Autoren*. Stuttgart: Reclam, 2006, s. 881.

[9] Naopak roku 1977 v doslove k slovenskému románu *Mŕtvi zostávajú mladí* uvádza Peter Hrivnák celý názov Seghersovej dizertačnej práce. HRIVŇÁK, P.: *Autobiografické v diele Anny Seghersovej*. In: SEGHERSOVÁ, A.: *Mŕtvi zostávajú mladí*. Bratislava: Pravda, 1977, s. 207.

[10] V slovenskom preklade vyšiel román v roku 1950, do slovenčiny ho preložil Jozef Funk. Por. aj ďalšie preklady autorky: *Výlet mŕtvych dievčat*, 1949, preklad Ján Rozner; *Záchrana*, 1952 preklad Štefan Veselý; *Línia: tri rozprávky*, 1952, preklad Elena Chmelová; *Tranzit*, 1959, preklad Fedor Ballo; *Verím v pozemskosť*, 1975, preklad Ivan Cvrkal; *Mŕtvi zostávajú mladí*, 1977, preklad Šarlota Baániková; *Zvláštne stretnutia*, 1979, preklad Ľudmila Rampáková; *Loď argonautov*, 1983, preklad Mária Horváthová.

hybné sily".[11] Román vyšiel prvýkrát v Mexiku v roku 1942, v tom istom roku v skrátenej verzii v USA a napokon v nemčine roku 1946. Anglický preklad priniesol Seghersovej svetovú slávu. Dnes sa *Siedmy kríž* v rámci diskusií o kánone nemeckej literatúry radí k textom, o „*ktorých kanonickej hodnote vládne najčastejšie zhoda*".[12] Je to predovšetkým na základe jeho formálnej komplexnosti[13] a zásadnému etickému stanovisku. Okrem Dos Passosa spomína Seghersová v jednom rozhovore aj na vplyv iných moderných autorov svoju tvorbu, napríklad. M. Prousta alebo F. Kafku.[14] V hesle ESS sa nespomína ani meno vplyvného marxistického literárneho teoretika Georga Lukácsa, ktorý až do 70. rokov 20. storočia pretraktoval v literatúre NDR koncepciu nemeckej klasiky na úrok odsúdenia nemeckého romantizmu. Obdobie nemeckého romantizmu vnímal ako spiatočnícke a pre potreby socialistickej kultúrnej politiky neplodné. Záujem o nemecký romantizmus podporovala a oživovala veľmi intenzívne naopak práve Anna Seghersová, a to už od konca tridsiatych rokov 20. storočia.

Christa Wolfová

Záujem o dielo Hansa Falladu rezonuje aj u Christy Wolfovej, ktorá roku 1953 odovzdala záverečnú germanistickú prácu pod názvom *Problémy realizmu v diele Hansa Falladu*, napísanú v súlade s protiimperialistickými literárnymi teóriami Georga Lukácsa. Neskôr sa však aj Wolfová pod Seghersovej vplyvom venovala tradícii nemeckého romantizmu v novele *Nikde na svete* (1979), respektíve v eseji o romantickej poetke Karoline Günderrodeovej pod názvom *Tieň sna* (1978).

V encyklopédii z roku 1978 sú o autorke uvedené iba tri vety, ktoré informujú o jej živote a diele. Dozvedáme sa, kde sa narodila, že patrí k predstaviteľom literatúry NDR a že je autorkou novely *Rozdelené nebo*

---

[11] SCHUSTER, J.: *Deutsche Literatur 1933 – 1945 – Fragen der Kanonisierung.* In: KARG, I., JESSEN, B. (Hrsg.): *Kanon und Literaturgeschichte. Facetten einer Diskussion*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014, s. 240.

[12] SCHUSTER, J.: *Deutsche Literatur 1933-1945- Fragen der Kanonisierung.* In: KARG, I., JESSEN, B. (Hrsg.): *Kanon und Literaturgeschichte. Facetten einer Diskussion*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014, s. 239. V podobnom duchu sa o kvalite Seghersovej románu vyjadril aj Marcel Reich-Ranicki. Por. RANICKI, M. R.: *Nicht gedacht sollt ihrer werden. Marcel Reich-Ranicki über Anna Seghers: Das siebte Kreuz (1942).* In: RANICKI, M. R. (Hrsg.): *Romane von gestern – heute gelesen*. Bd. 3, Frankfurt am Main: Fischer, 1990, s. 277 – 287, s. 287.

[13] V románe je vyzdvihnutá filmová technika rozprávania, pripomínajúca štýl Dosa Passosa, prostredníctvom ktorej sa dej rozpadá na mnohé paralelné alebo protikladné samostatné segmenty. Por. MEID, V.: *Reclams Lexikon der deutschsprachigen Autoren*. Stuttgart: Reclam, 2006, s. 883.

[14] Por. *Rozhovor Christy Wolfovej s Annou Seghersovou*. In: SEGHERSOVÁ, A.: *Verím v pozemskosť.* Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1978, s. 121 – 133, vybral, preložil a doslov napísal Ivan Cvrkal.

(1963)[15], v „*ktorej metódu socialistického realizmu obohacuje o nové formálne postupy*“ (MESS: 599). O románoch *Zamyslenie nad Christou T.* (1968) alebo *Vzory detstva* (1976) tu nenájdeme ani zmienku. Týchto zopár skromných informácií prízvukuje autorkinu príslušnosť k literatúre socialistického realizmu, pričom je pozoruhodné, že heslo neobsahuje Wolfovej prvotinu *Moskovská novela* (1961), ktorá je vzorovou ukážkou socialistického realizmu. Heslo z roku 1987 je oproti predchádzajúcemu heslu z roku 1978 o niečo obšírnejšie, obsahuje však veľmi strohé a neúplné informácie, ktoré vzbudzujú dojem o nepodstatnosti jej tvorby. V súvislosti s *Moskovskou novelou* je uvedené konštatovanie, že sa v nej prejavil Wolfovej „*umelecký talent*“ (ESS: 591), o socialistickom realizme tu však už nenájdeme ani slova. Prevládajú paušalizujúce výroky typu „*ústrednou témou jej spisovateľskej tvorby je život v NDR*“ (tamtiež) alebo kniha „*vyvolala živú diskusiu*“ (tamtiež). Jeden z prelomových Wolfovej románov *Zamyslenie nad Christou T.* je v tomto prípade súčasťou hesla a síce s krátkym dodatkom, že „*opisuje osudy nemeckej ženy*“ (tamtiež). Ak odhliadneme od dobovej dikcie písania encyklopedických hesiel, môžeme tvrdiť, že Christa Wolfová sa takto v dôsledku „*esencializujúcej konkretizácie z uznávanej spisovateľky stáva jednoducho ženou píšucou o žene, o nemeckej žene*“.[16] Uvedené heslo zahŕňa už aj román *Vzory detstva*, pričom je v ňom vyzdvihnutá temporálna naratívna stratégia, „*rozprávanie v troch časových rovinách*“ (tamtiež). Posledný Wolfovej text, novela *Nikde na svete* (1979), je príbehom fiktívneho stretnutia medzi dramatikom a prozaikom Heinrichom von Kleistom a poetkou Karoline von Günderrodeovou. Encyklopedické heslo ponúka nasledovnú charakteristiku: „*O fiktívnom stretnutí s. H. Kleistom rozpráva [Christa Wolfová – J. D.] v poviedke Kein Ort. Nirgends (Žiadne miesto. Nikde, 1979)*“ (tamtiež). Chýbajúcej informácii o Karoline Günderrodeovej, jej zamlčaniu, môžeme priradiť „*rodovo príznakový charakter*“.[17]

Záver

Heslá, ktoré sme uviedli ako príklad, poukazujú v prvom rade na problematické zaradenie autorov do vývinových línií nemeckej povojnovej literatúry, respektíve ich zaradenie do národných literatúr. Jednu skupinu

[15] Novela *Rozdelené nebo* vyšla po slovensky už roku 1965 v preklade Perly Bžochovej.
[16] CVIKOVÁ, J: *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre*. Bratislava: ÚSL SAV a ASPEKT, 2014, s. 163.
[17] CVIKOVÁ, J: *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre*. Bratislava: ÚSL SAV a ASPEKT, 2014, s. 167.
Podobne rodovo špecificky by sme mohli vnímať všeobecnú charakteristiku literárnej tvorby Brigitte Reimannovej: „*ako jedna z prvých v literatúre NDR obrátila pozornosť na intímny svet človeka, najmä ženy*“ (ESS: 458) alebo v prípade Irmtraud Morgnerovej: „*hlása rovnaké práva ženy a muža, najmä v socialistickej spoločnosti*“ (ESS: 383).

zastupuje Hans Fallada, ktorý umrel krátko po skončení vojny, no jeho meno figuruje v zozname literatúry NDR. Druhú problematickú skupinu tvoria exiloví autori, ktorí žili a tvorili v rozličných krajinách a ich príslušnosť ku konkrétnej národnej literatúre bola mnohokrát otázna. Vo všeobecnosti sa dá konštatovať, že na zaradenie autorov medzi predstaviteľov reprezentujúcich literatúru NDR malo veľký vplyv ich politické presvedčenie a angažovanosť v období od dvadsiatych rokov 20. storočia do konca druhej svetovej vojny, respektíve do povojnového rozdelenia krajiny. Jednotlivé heslá okrem toho nie vždy reflektujú už existujúce knižné preklady[18], čím poukazujú na nedostatočnú aktualizáciu hesiel. Súčasný literárnovedný výskum, napríklad feministická literárna veda, dokáže v prípade niektorých autoriek poukázať aj na špecifické rodovo príznakové javy. Podobne aj štúdie týkajúce sa estetickej stránky literatúry Novej vecnosti umožňujú komplexnejší pohľad na tvorbu autorov daného obdobia. Encyklopédia s odstupom času neslúži iba ako sprostredkovateľ informácií o živote a tvorbe autorov, ale prostredníctvom „prázdnych miest“, respektíve „presýtenosťou“ informácií sa jednotlivé heslá môžu stať zdrojom úvah o dobovom uvažovaní o literatúre.

Tretie vydanie *Encyklopédie spisovateľov sveta* vychádza dva roky pred pádom Berlínskeho múru v roku 1989 a následným opätovným zjednotením Nemecka o rok neskôr. Pád múru je zároveň aj „pádom“ literatúry NDR, zánikom jednej literárnej epochy trvajúcej vyše štyridsať rokov. Roku 2011 umiera Christa Wolfová, 2020 Günther Bruyn. Posledným žijúcim autorom zo zoznamu literatúry NDR je dramatik Volker Braun, narodený roku 1939. Podobne aj on bol svedkom spoločensko-politických otrasov v zjednotenom Nemecku, ktoré sa viedli proti spisovateľom v NDR, mnohí boli nespravodlivo obvinení za spoluprácu s tajnou službou Stasi, pretože až do konca verili myšlienke zreformovanej NDR.

Bibliografia

CVIKOVÁ, J: *Ku konceptualizácii rodu v myslení o literatúre*. Bratislava: ÚSL SAV a ASPEKT, 2014.

KUHNKE, M.: *Falladas letzter Roman. Die wahre Geschichte*. Friedland: Steffen Verlag, 2011.

HEIDTMANN, H.: *Becher, Johannes, R(obert).* In: LUTZ, B., JEßING, B. (Hrsg.): *Metzler Lexikon Autoren.* Stuttgart: Verlag J. B. Metzler, 2010, s. 41-42.

[18] K recepcii literatúry NDR, samozrejme, prispievali aj časopisecké príspevky, napr. v *Mladej tvorbe*, *Slovenských pohľadoch* alebo v *Revue svetovej literatúry*.

HRIVŇÁK, P.: *Autobiografické v diele Anny Seghersovej*. In: SEGHERSOVÁ, A.: *Mŕtvi zostávajú mladí*. Bratislava: Pravda, 1977, s. 206-210.

MEID, V. (Hrsg.): *Reclams Lexikon der deutschsprachigen Autoren*. Stuttgart: Reclam, 2006.

SEGHERSOVÁ, A.: *Verím v pozemskosť*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1978.

SCHUSTER, J.: *Deutsche Literatur 1933-1945- Fragen der Kanonisierung.* In: KARG, I., JESSEN, B. (Hrsg.): *Kanon und Literaturgeschichte. Facetten einer Diskussion*. Frankfurt am Main: Peter Lang, 2014, s. 235-242.

JURÍČEK, J. (Ed.).: *Malá encyklopédia spisovateľov sveta. Bratislava*: Obzor, 1978.

JURÍČEK, J. (Ed.).: *Encyklopédia spisovateľov sveta. Bratislava*: Obzor, 1987.

https://www.zeit.de/1964/44/die-legende-vom-dichter-marchwitza